

PRZEKŁADOZNAWSTWO
I POLITYKA JĘZYKOWA

Jan Sosnowski
Łódź

**Odapelatywne imiona osobowe
w języku rosyjskim XVI wieku**

Wstęp

Imię jest to osobiste, nierodowe miano człowieka. Współcześnie imię jest nadawane niedługo po urodzeniu i wybierane – zwykle przez rodziców – ze zbioru takich nazw używanych w danym języku. W naszym, chrześcijańskim kręgu kulturowym nadanie imienia wiąże się tradycyjnie z obrzędem chrztu. Może być ono nadane również w akcie o charakterze świeckim, administracyjnym.

W czasach pogańskich funkcjonowały na Rusi imiona rodzime oraz – od IX–X wieku – nieliczne obce, normańskie. W wyniku chrystianizacji Rusi w 988 r. pojawiły się imiona chrześcijańskie. Przez długi czas używane były one równoległe z imionami niechrześcijańskimi, rodzimymi; w drugiej połowie XIII w. imiona chrześcijańskie zaczęły liczbowo przeważać nad niechrześcijańskimi¹. Te ostatnie spotykane były w dokumentach jeszcze w XVII², a nawet – bardzo już rzadko – w XVIII w.³

¹ T. Skulina, *Staroruskie imiennictwo osobowe*, cz.1, Wrocław 1973, s. 141, oraz cz. 2, Wrocław 1974, s. 138.

² E. Gołubinski twierdził, że w okresie Rusi Moskiewskiej zachował się wśród ludu obyczaj – znany z okresu przedmongolskiego – zgodnie z którym przodkowie Rosjan nosili po trzy imiona: dwa chrześcijańskie i jedno niechrześcijańskie, ludowe. Jedno imię było nadawane niemowlęciu ósmego dnia po narodzinach („молитвенное” имя), a drugie, jak przypuszcza uczony, czterdziestego dnia w czasie chrztu (tak więc trzecie imię było imieniem ludowym), zob. E. E. Голубинский, *История русской церкви*, т. 1, ч. 2, Москва 1904, s. 428–429, т. 2, Москва 1911, s. 517. W zbadanych rejestrach podatkowych używane jest jedno imię chrześcijańskie albo imię ludowe. Imię niechrześcijańskie, ludowe było najpewniej pierwotnie przezwiskiem, które niekiedy wypierało imię chrześcijańskie w środowisku jego nosiciela i pełniło funkcję imienia (o tym niżej w tekście artykułu).

³ Zob. С. И. Зинин, *Введение в русскую антропонию*, Ташкент 1972, s. 54–65.

W okresie prasłowiańskim, a także wczesnym staroruskim, w społecznościach niedużych imię wystarczało do utożsamienia osoby. Później, w razie potrzeby ściślejszej identyfikacji, nazwę osobową w postaci imienia uzupełniano określeniem dodatkowym, którym najczęściej było patronimikum, mogło to być też przezwisko, określenie odmiejscowe, czy ewentualnie nazwa zawodowa. Zaczęły się również kształtować nazwiska – był to proces długi, rozłożony na kilka stuleci, i najpierw dotyczył nazwisk najwyższych warstw dawnego społeczeństwa ruskiego – książąt i bojarów.

Głównym celem niniejszego artykułu jest pokazanie sposobów tworzenia męskich imion odapelatywnych ludności chłopskiej w państwie moskiewskim XVI wieku. W części wstępnej artykułu krótko omówię wielostopniowość systemu nazewniczego (nazwy jedno- i wielostopniowe) oraz udział imion niechrześcijańskich, w tym i odapelatywnych, w imiennictwie chłopskim XVI w.

Materiał do niniejszego opracowania wydobyto z szesnastowiecznych rosyjskich rejestrów podatkowych.

Rejestry podatkowe – *лицовые книги, переписные книги* – powstawały w Rosji od XV do XVII w. włącznie. Przydatne są one badaczom historii Rosji w jej aspekcie społecznym i gospodarczym. Stanowią również cenne źródło materiałowe dla językoznawców, szczególnie onomastów, ze względu na obfitość nazw osobowych i miejscowych.

Wykorzystałem publikacje następujących rejestrów podatkowych: a) księgi okręgu oboneskiego ziemi nowogrodzkiej z 1563 r. (symbol – Obon.⁴; tereny wokół brzegów Jeziora Onega, nad Morzem Białym oraz okolice Ołońca, przeanalizowałem około 75% materiału księgi), b) księgi okręgu szełońskiego ziemi nowogrodzkiej z 1539 r., (Szeł.; powiaty: Nowogród, Stara Rusa i Porchów), c) księgi toropieckiej z 1540 r. (Tor.; przeanalizowałem część materiału z powiatu Toropiec; miasto leży w odległości 70 km na północny wschód od Wielkich Łuków), d) księgi powiatu Ruza z 1568 r. (Ruz.; okolice Wołokołańska i Moskwy), e) ksiąg powiatu niżegrodzkiego z lat 1588 oraz 1571–1595 (Niż.; duży obszar na południe od Niżniego Nowogrodu, między Oką a Wołgą) i f) ksiąg kraju riazańskiego z drugiej połowy XVI w. (Riaz.; okolice Riazania i Prońska, nad Oką i Pronią). Zbadałem męskie nazwy osobowe, a mianowicie nazwy chłopów pracujących na roli; poza tym chłopów bez ziemi (*бобыли*), ludzi niewolnych – sług (*холопы*)⁵, służby cerkiewnej (zakrystian, psalmistów i stróżów) oraz bartników (jest ich dużo w Niż. i Riaz.)

W zbadanym materiale z XVI w. powszechnie obowiązuje dwustopniowy system nazywania ludności chłopskiej. Nazwa osobowa (męska) składa się z imienia oraz określenia, dodatkowego, którym jest z reguły patronimikum, rzadko – prze-

⁴ Tu i dalej zob. wykaz skrótów na końcu artykułu.

⁵ Chołopi byli to ludzie, którzy zaprzędali się w niewolę u swoich wierzycieli bądź oddali się na służbę na dworach bojarских lub innych właścicieli ziemskich.

zwisko lub nazwa zawodu, czasami – określenie odmiejscowe. Nielicznie występują nazwy jednostopniowe oraz trójstopniowe. W księdze powiatu Ruza zanotowano 1030 męskich nazw osobowych. Prawie wszystkie z nich są dwustopniowe, por. np. *Конанко Созонов, Девятой Демидов, Петруша Нечаев, Олеша Зуи, Дмитрией Корякинской* (od wsi *Корякино*). Są tutaj tylko trzy nazwy jednostopniowe: *Михалко, Степанко* oraz *Панков* (jest to wyjątkowa nazwa jednostopniowa w formie patronimicznej). Brak nazw trójstopniowych. W księdze powiatu niżegorodzkiego spośród zbadanych 1253 nazw (nie licząc niejasnych zapisów z nieodczytanymi kilkoma literami lub wyrazami) 1195 stanowią zestawienia dwustopniowe, 8 jest trójstopniowych, zaś 50 – nazw jednostopniowych, por. np. *Якушко Петров, Иванка Рубака, Удалой Семенов, Сенка Ширяев, Иванко Яковлев Юрьев, Федосейко Истомин Бурундуков, Васька Васильев Суша, бобыль Сенька, Васька* (zarządca), *понамарь* (zakrystian, kościelny) *Сенька*. W księdze okręgu oboneskiego ziemi nowogrodzkiej⁶ na 5230 nazw osobowych przypada 4713 nazw dwustopniowych, 421 – trójstopniowych i 96 – jednostopniowych, por. np. *Юхно Федоров, Федко Мерзляк, Хабар Костин, Левка Шилов, Матфейко Олфимов Гусев, Офонка Васильев Кот, Нечайко Кирилов Попов, Ондрюша Попов Толвужской* (od nazwy miejscowości *Толвуя*, por. też *Толвужской погост* – nazwa parafii), *Есипко Офромеев кузнец, Омельяно, Поздячко* (jest to chołop). Zdecydowaną dominację nazw dwustopniowych odnotowuję również w pozostałych badanych tekstach. Tak więc w rejestrach podatkowych z XVI w. na ogół 90–95 % nazw osobowych stanowią struktury dwustopniowe.

Nazwy jednostopniowe odnoszą się często do bobyli, chołopów oraz służby cerkiewnej, por. niektóre z powyższych przykładów oraz np. *бобыль Петрушка без паиши, Паршук* (chołop), *диак церковной Матфейко* (przykłady z księgi okręgu szełońskiego ziemi nowogrodzkiej). Zbadany materiał, traktowany całościowo, pozwala stwierdzić, że wyraźna większość bobyli oraz chołopów oznaczana jest za pomocą nazw jednostopniowych, reszta – za pomocą nazw dwustopniowych. Odnosnie do nazw trójstopniowych nie można przedstawić precyzyjnych wniosków. Warto jednak zauważyć, że w księdze powiatu niżegorodzkiego wśród ośmiu nazw trójstopniowych siedem dotyczy niewątpliwie bartników. Również w kraju riazańskim nazwy trójstopniowe są określeniami bartników, por. np. *Федка Иванова сына Берглезова... знамя..., Василь Жилин сын Окулов* oraz *Василья Жилинпа сына Окулова знамя..., Истомка Иванова сына Туткова... знамя...* Zarówno w księdze powiatu niżegorodzkiego, jak i księdze kraju riazańskiego (w innych tekstach bartnicy nie występują albo nie są oznaczani) większość bartników posiada nazwy dwustopniowe, bardzo nieliczni określani są samym imieniem. W całym zbadanym materiale z XVI w. nazwy jedno-, dwu- i trójstopniowe mogą oznaczać wieśniaków wykonujących różne zajęcia. Tak więc omówione użycia nazw jedno- i trójstopniowych nie stanowią reguły. Wydaje się jednak, że można mówić

⁶ Dokonałem obliczeń na podstawie całości księgi.

o pewnej tendencji do stosowania tych nazw w odniesieniu do określonych grup społecznych ludności wiejskiej: bobyle i chołopi są to ludzie stanowiący najniższą warstwę ludności na wsi⁷, zaś bartnicy stali wyżej na drabinie społecznej niż rolnicy⁸. Dodajmy jeszcze, że dominujące nazwy dwustopniowe odnoszą się głównie do tych mieszkańców wsi rosyjskiej, których było najwięcej, a więc chłopów pracujących na roli.

Wśród nazw osobowych jedno-, dwu-, lub trójstopniowych w XVI w. zdecydowaną przewagę mają te, które zawierają imiona chrześcijańskie, por. np. *Васюк, Фома Захаров, Сава Родивонов сын, Гаврилко Трифанов Щекутъев, Ондрейко да Сенка да Левонко Ульяшовы*. W mniejszości są nazwy osobowe zawierające w funkcji imion nazwy niechrześcijańskie, por. np. *Нечайко, Истомка, Гуляйко, Третьяк Олферов, Жук Иванов, Шулга Леонов сын, Кудро Семенов Кривоногой*.

Udział nazw osobowych z imionami niechrześcijańskimi waha się w granicach od 3% do 16% wszystkich nazw osobowych w poszczególnych zbadanych księgach. Różnice te wykazują uwarunkowanie geograficzne. W tekstach z terenów wschodniorosyjskich (środkowo- i południowo-wschodnich; Niż. i Riaz.) nazwy z imionami niechrześcijańskimi stanowią 16% zbadanych nazw osobowych, w okolicach Wołokołamska (powiat Ruza, Ruz.) – 10,5 %, w tekstach opisujących ziemię nowogrodzką (Szeł.) wraz z terenami nad północnymi brzegami jeziora Onega (Obon.) jest ich 5–6 %, zaś w okolicach Toropca (Tor.) stanowią one niespełna 3% wszystkich zbadanych nazw osobowych. Tak więc procentowy udział nazw osobowych z imionami niechrześcijańskimi konsekwentnie się zmniejsza w kierunku ze wschodu na zachód. Może to świadczyć zarówno o tym, że nazwy odapelatywne w funkcji imion na zachodnich i północno-zachodnich terenach Rosji są zdecydowanie wypierane przez imiona chrześcijańskie, jak i o większej tolerancji urzędników wobec imion niechrześcijańskich na terenach wschodniorosyjskich.

Imiona niechrześcijańskie są to w przytłaczającej większości imiona odapelatywne. Bardzo nieliczne są w zbadanym materiale tradycyjne imiona słowiańskie (dwuczłonowe) lub derywaty od nich, jak *Богдан, Борис, Володимир, Ярослав* (ale *Ярец* i *Яруха* mogą być formami odapelatywnymi), *Станко* (od *Станимир* albo *Станислав*), *Невер*⁹, *Некрас*, a także *Путятка* i *Путило* (od niezachowanego na Rusi imienia dwuczłonowego)¹⁰. Należy tu jeszcze wymienić imię *Глеб* – najpewniej normańskiego pochodzenia. Tymi imionami nie będą się zajmował

⁷ Nie były to zbyt liczne grupy ludności wiejskiej, więc nazwa jednostopniowa często była wystarczająca do identyfikacji osoby.

⁸ Bartnicy byli to *wolni студы* podlegli wielkiemu księciu i zamieszkujący jego ziemie.

⁹ Z przyczyn technicznych literę jać (ѣ) zamieniam literą e.

¹⁰ Por. stpol. *Рєцїстѡв, Рєц(с)ѡв*; tu i niżej imiona staropolskie podaję według pracy: *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 1, *Odapelatywne nazwy osobowe*, oprac. A. Cieślíkowa, Kraków 2000.

w niniejszym artykule, w kręgu moich zainteresowań pozostaną imiona odapelatywne, czyli równe wyrazom pospolitym lub utworzone bezpośrednio od wyrazów pospolitych.

Niewątpliwie nazwy osobowe typu *Истома, Истомка, Кудро, Гуляйко, Шульга, Поздячко, Третьяк*, figurujące na pierwszym miejscu w wielostopniowych nazwach osobowych – zestawieniach antroponimicznych lub stanowiące nazwy jednostopniowe, są imionami (właściwymi imionami, a nie przezwiskami). Zajmują one miejsce, które najczęściej przysługuje w nazwach osobowych – jedno- lub wielostopniowych, imionom chrześcijańskim (a te przecież nie budzą w ogóle naszych wątpliwości). Tak więc formacje odapelatywne pełnią funkcję imion i za takie je uznałem. Oczywiście, osoba oznaczona imieniem odapelatywnym w XVI w. nosiła również imię chrześcijańskie. Musiała jednak być lepiej znana w swoim środowisku pod imieniem niechrześcijańskim, odapelatywnym skoro została takim imieniem oznaczona w dokumencie. A więc to ostatnie imię w aktywny sposób pełniło funkcję właściwego imienia. Nie można wykluczyć przezwiskowego charakteru tego imienia. Nie wiemy, kiedy w życiu człowieka się ono pojawiło. Może niedługo po urodzeniu, a może w późniejszym okresie. Oprócz imion odapelatywnych są w zbadanym materiale również przezwiska. Za takie uznałem formacje odapelatywne zapisywane w wielostopniowych nazwach osobowych na drugim lub trzecim miejscu¹¹, przykłady zob. wyżej, por. jeszcze *Васька Дербьши, Дема Пригожей, Гридька Толстой Ондреев, Истомка Глазун, Иванко Муха, Епифанко Захаров Вешняк*. Niektóre nazwy odapelatywne pełnią w zbadanym materiale zarówno funkcję imion, jak i przezwisk, por. np. *Волк, Глазун, Новик, Толстой, Шевель, Краско, Ходька*. Przykłady te świadczą o tym, iż granica między imieniem odapelatywnym a przezwiskiem jest w XVI w. nieostra. Względnie częste imiona, jak *Истомка, Дружинка* i inne (zob. niżej), nie są notowane w zbadanym materiale w funkcji przezwisk.

Imiona odapelatywne były – jak przezwiska – nazwami charakteryzującymi, czyli określającymi nosiciela poprzez jego cechy osobowe (w praktyce funkcja charakteryzująca imion mogła ulegać zatarciu). Pozostałe to etnonimy oraz nazwy od wykonywanego zajęcia, funkcji społecznych i religijnych.

W zbadanym materiale z XVI w. występuje około 400 imion odapelatywnych¹². Za dość popularne imię można uznać formę *Истомка*, która w księdze powiatu Ruza nazywa 20 osób, w księdze powiatu niżegorodzkiego – 21 (jest tu też *Истома*

¹¹ Podobne podejście w odniesieniu do nazw odapelatywnych w dawnym materiale polskim prezentuje M. Malec: „Gdy pojawiają się w drugiej pozycji zestawienia antroponimicznego, pełnią funkcję przezwisk [...]”, M. Malec, *Imiona*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa–Kraków, 1998, s. 106.

¹² Są to nazwy stanowiące pierwsze lub jedyne człony nazw osobowych. Nie uwzględniłem w swojej pracy nazw odapelatywnych zrekonstruowanych na podstawie patronimików, gdyż nie mógłbym jednoznacznie ich zaliczyć do kategorii imion.

– oznacza jedną osobę), w księdze kraju rizańskiego (*Истомка* i *Истомко*) – 14 osób, w księdze oboneskiej – 8, szełońskiej – 6, zaś w toropieckiej – 4 osoby.

Pozostałe względnie rozpowszechnione imiona w poszczególnych księgach to:

– w księdze powiatu niżegorodzkiego: *Дружинка* – jest imieniem 12 osób (*Дружина* oznacza 1 osobę), *Нечайко* – 10, *Пятунька*, ewentualnie też *Пятунка* – od *пяты́й* (ale może to być również derywat od imienia chrześcijańskiego *Пятелей* < *Пантелеимон*) – 9 osób (przymiotnik *Пятой* nazywa tu 3 osoby), *Бессонко* – 8 oraz *Первушка* – 7, zaś *Первуша* – 4

– w księdze kraju rizańskiego: *Милованко*, *Нечайко* i *Покидко* – po 5–7 przykładów;

– w powiecie Ruza: *Нечайко* i *Ширяйко* – po 7 przykładów

– w okręgu oboneskim: *Нечайко* – 8;

– w powiecie Toropiec: *Орех* – 5, zaś *Орешко* lub *Орешек* oznacza tu jedną osobę.

Nie spotkałem w pozostałych źródłach częstego w powiecie Niżni Nowogród (Niż.) imienia *Дружинка/Дружина*.

Imiona o dużej, w porównaniu z innymi imionami odapelatywnymi, frekwencji – *Истомка* oraz (w Niż.) *Дружинка* – zatraciły prawdopodobnie funkcję charakteryzowania jednostki.

Jak wynika z powyższych danych liczbowych, powtarzalność imion niechrześcijańskich, odapelatywnych jest niewielka. Zupełnie inaczej rzecz się ma z imionami chrześcijańskimi. Najpopularniejsze w XVI w. imię *Иван* w Obon. nazywa 173 osoby, w Szeł. – 442, w Tor. – 302, w Ruz. – 116, w Niż. – 161, zaś w Riaz. – 119 osób. Zajmujące drugie (może w Tor. trzecie – po *Федор*) miejsce imię *Василий* odnosi się w Obon. do 94 osób, w Szeł. – do 202 osób, w Tor. – do 130, w Ruz. – do 64 i Niż. – do 64, zaś w Riaz. do 43 osób. Imiona te, jak i inne imiona chrześcijańskie, w zbadanym materiale występują zwykle w formach deminutywno-hipokorystycznych¹³.

Sposoby tworzenia imion odapelatywnych

Formacje odapelatywne, z punktu widzenia sposobów ich tworzenia, podzieliłem na : 1) imiona utworzone w wyniku onimizacji¹⁴, 2) imiona derywowane

¹³ Formy te w nazewnictwie ludności prostej na Rusi miały status imion oficjalnie używanych, J. Rieger, *Problemy charakterystyki słowotwórczej systemu antroponimicznego*, [w:] *Četrta Jugoslovska Onomastična Konferenca. Zbornik referatov*, Ljubljana 1981, s. 464. Odnośnie do form deminutywno-hipokorystycznych, czyli derywatów od imion chrześcijańskich w XVI w. zob. też: J. Sosnowski, *Imiennictwo rosyjskiej ludności chłopskiej w XVI w. (Słowotwórstwo imion chrześcijańskich)*, [w:] *Studia językoznawcze*, t. 10, Wrocław 1985, s. 41–105, oraz idem, *Słowotwórstwo derywatów od imion chrześcijańskich chłopów rosyjskich*, „Onomastica” 1986, nr 31, s. 143–165.

¹⁴ Przez onimizację rozumiem przejście (przeniesienie) leksemu ze zbioru apelatywów do zbioru antroponimów w wyniku zmiany funkcji – antroponim równy jest postacią apelatywowi, zob.

słowotwórczo (najczęściej sufiksalnie) oraz 3) złożenia (tutaj są tylko trzy nazwy)¹⁵. W niektórych wypadkach trudno jest ostatecznie zdecydować, czy nazwa jest derywowana jako antroponim, czy też jest przeniesieniem apelatywu. Dotyczy to głównie imion równobrzmiących z formami deminutywnymi apelatywów – szczególnie wtedy, gdy sufiks jest „homonimem” typowego sufiksu antroponimicznego. Takie nazwy zaliczyłem do powstałych w wyniku onimizacji. Należy też zauważyć, że analizując antroponimy w źródłach pisanych, niemożliwością jest stwierdzić z całą pewnością, czy któreś ze znaczeń apelatywu (znaczeń notowanych przez słowniki) legło u podstaw imienia, czy też asocjacja przebiegała inaczej. Pomimo nieuniknionych czasami arbitralnych rozstrzygnięć podział nazw odapelatywnych prowadzi do wydzielenia imion derywowanych słowotwórczo; formanty tych imion to formanty w ścisłym znaczeniu antroponimiczne.

Imiona utworzone w wyniku onimizacji

Imiona odapelatywne utworzone w wyniku onimizacji są rzeczownikami, przymiotnikami (także liczebnikami porządkowymi) oraz imiesłowami przymiotnikowymi.

Imiona w postaci rzeczowników

Z punktu widzenia klasyfikacji semantycznej podstaw imiona w postaci rzeczowników dzielą się na dwie zasadnicze grupy: a) nazwy od apelatywów oznaczających ludzi i b) nazwy od apelatywów odnoszących się do świata zwierzęcego, roślinnego, do przedmiotów itd.¹⁶ Do grupy pierwszej dołączyłem nazwy od rzeczowników wieloznacznych, dla których znaczenie osoby nie jest znaczeniem podstawowym. Odstąpiłem od tej zasady w przypadku rzeczowników oznaczających zwierzęta: wszystkie z nich są w grupie drugiej.

A. Cieślíkowa, *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław 1990, s. 5. Ten sposób tworzenia nazw własnych H. Borek nazwał derywacją semantyczną, zob. idem, *Potrzeby i zadania nazwotwórstwa w toponimii słowiańskiej*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych. Językoznawstwo*, seria 6, Warszawa 1983, s. 54, 58.

¹⁵ Powyższy podział wywodzi się z klasyfikacji strukturalnej słowiańskich nazw osobowych, opracowanej przez S. Rosponda, który wydzielił nazwy prymarne, sekundarne, czyli derywacyjne oraz composita, zob. С. Роспонд, *Структура и классификация древневосточнославянских антропонимов (имена)*, „Вопросы языкознания” 1965, № 3, с. 3–21; S. Rospond, *Struktura i klasyfikacja słowiańskich antroponimów*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 1966, r. 24, s. 203–224.

¹⁶ Dokładny podział dawnych imion odapelatywnych i przezwisk według znaczenia podstaw przedstawił A. M. Sieliszczew w pracy: *Происхождение русских фамилий, личных имен и прозвищ*, [w:] А. М. Селищев, *Избранные труды*, Москва 1968, с. 97–128.

A. Imiona od apelatywów oznaczających ludzi¹⁷:

Бастрыга : *бастрыга* ‘swawolnik, psotnik; bystry, dziarski, zdecydowany człowiek’, Dal, inaczej Vasm. (zob. tam *бастрык*).

Батура : *батура* ‘uparciuch’, Vasm.

Батько : *батько* ‘ojciec; szef, opiekun; duchowny’, SRJ.

Бача : *бача* ‘przewisko człowieka gadatliwego’, SRNG, por. *бачить* ‘mówić, rozmawiać; opowiadać’, ibidem, ale por. też *бачить* ‘widzieć, patrzeć’, ibidem.

Верещага : *верещага* ‘gadula; człowiek kłótlivy, ciągle niezadowolony’, Dal.

Влазень : *влазень* ‘zięć przyjęty do domu przez teścia’, Dal.

Волокита : *волокита* ‘włóczęga, tułacz’, SRJ, także ‘kobieciarz’, Dal.

Ворошило : *ворошило*, por. *ворошила* ‘ten, kto rusza to, co nie jego, co nie powinno go interesować’, Dal.

Глазун : *глазун* ‘człowiek z wyłupiastymi oczami’, SRJ, również ‘gapa, gamoń, ten, kto nieskromnie podpatruje’, Dal.

Гневаш : *гневаш* ‘człowiek gniewliwy, wybuchowy’, Dal, może to być jednak derywat od imienia dwuczłonowego, por. *Избыгнев*, *Толлигнев*¹⁸ i stpol. *Гнивомир*.

Голован : *голован* ‘człowiek z nieproporcjonalnie dużą głową’, Dal.

Горемыка : *горемыка* ‘nieborak, nieszczęśnik’, SRJ.

Гуляй : *гуляй* ‘próżniak; hulaka, pijanica, utracjusz’, Dal.

Дед : *дед* ‘dziad, dziadek; starzec’, Dal.

Драч : *драч* ‘krzywdziciel, zdierca, łapownik; zabijaka’, Dal, ‘ten, kto stawia opór, przeciwnik’, SRJ.

Дружина : *дружина* ‘towarzysz, kolega’, SRJ.

Дурак : *дурак* ‘człowiek upośledzony umysłowo; błazen; człowiek nierozsądny, głupiec’, SRJ.

Дьяк : *дьяк* ‘diakon; diak, psalmista (w cerkwi); osoba urzędowa, urzędnik administracji’, SRJ.

Жог : *жог* ‘sprytny oszust, krętacz’, Dal.

Игумен : *игумен* ‘przełożony klasztoru, igumen; głowa, zwierzchnik’, SRJ.

Истома : *истома* ‘zmęczenie, znużenie’, SRJ, ‘zmęczony, znużony człowiek (lub zwierzę)’ Dal.

Казак : *казак* ‘wolny człowiek pracujący jako najemny robotnik, parobek; wolny, niezależny człowiek, włóczęga’ i in. znac., SRJ.

Король : *король* ‘król’, SRJ.

Кривец : *кривец* ‘jednooki chłopiec, chłopiec ślepy na jedno oko’, SRNG.

Кропач : *кропач* ‘krawiec, który przerabia starą, zniszczoną odzież’, Dal, por. też *кропачишко* (*крапочишко*) ‘ten, kto coś szyje, naprawia’, SRJ.

Лихач : *лихач* ‘zuch, odważny i roztropny młodzieniec’, Dal.

¹⁷ Tu i niżej w pkt. B podaję obszerny wybór przykładów.

¹⁸ Tu i niżej staroruskie imiona dwuczłonowe podaję według pracy: T. Skulina, *Staroruskie...*, cz. 2, Wrocław 1974, s. 144–239.

Лобан : *лобан* ‘człowiek o szerokim czole’, Dal.

Ломака : *ломака* ‘człowiek pyszałkowaty, wyniosły, taki, który lubi, aby go prosić’, Dal.

Лютик : *лютик* ‘okrutny, niepohamowany człowiek’, także ‘jaskier’ i inne rośliny (trujące), Dal, zob. też SRJ.

Малко : *малко* ‘dziecko; człowiek niskiego wzrostu; najmłodszy w rodzinie, najmłodszy syn lub brat’, Dal, por. też *малка* ‘mały chłopiec’, tamże.

Мальши : *мальши* znacz. jak *малко*, Dal, zob. też SRJ.

Меньшик : *меньшик* ‘młodszy syn lub brat’, SRJ.

Мещеряк : *мещеряк*, etnonim, por. *Мещера* – nazwa kraju nad Oką, a także starego ugrofińskiego plemienia na tym terenie, Vasm.

Мякиш : *мякиш* ‘grubas, tłuszczoch’, Dal, może jednak od *мякиш* ‘miękiś chleba’, Dal, SRJ.

Негодяй : *негодяй* ‘łajdak, nikczemnik’, Dal (zob. też SRJ).

Новик : *новик* ‘ten, kto niedawno objął urząd; kto niedawno został przyjęty do społeczności, gromady; nowicjusz’, SRJ.

Оботур : *оботур*, *абатур* ‘uparty i skryty człowiek; gbur, arogant’, Dal, Vasm.

Поздяк : *поздяк* ‘urodzony lub dojrzały później (później niż inni, później niż oczekiwano)’, Dal.

Позняк : *позняк* znacz. jak *поздяк* oraz ‘urodzony długo po przedostatnim synu; urodzony, gdy rodzice zbliżali się do wieku starszego; spóźniony wędrowiec’, Dal.

Прокуда : *прокуда* ‘niebezpieczny, szkodliwy człowiek, zły duch’, SRJ, ‘psotnik, swawolnik’, Dal.

Рогоза zob. niżej.

Рыбник : *рыбник* ‘rybak; handlarz rybami’, SRJ.

Селянин : *селянин* ‘gospodarz wiejski, rolnik; mieszkaniec wsi’, Dal.

Тупица : *тупица* ‘głupiec, tępak’, Dal.

Улан : *улан* ‘członek rodziny chana, osoba książęcego rodu’ oraz ‘członek straży przybocznej (występuje w twórczości ludowej)’, Vasm. Może w podstawie imienia tkwi któreś ze znaczeń tureckiego źródłosłowu – *oylan* ‘młodzieniec; znamienity, sławny’, ibidem.

Хруль : *хруль* ‘kurdupel’, Dal.

Черныш : *черныш* ‘człowiek o smagłej twarzy’, ‘czarny, nieduży ptak błotny’, Dal.

Чюдин : *чюдин*, etnonim, por. *чудь* – ogólna strus. nazwa plemion fińskich.

Чюмаз : **чумаз*, por. *чумаза* ‘brudas, flejtuch’, Dal. Synonimia rodzajowa jest znana językowi staroruskiemu¹⁹, *Чюмаз* może więc stanowić bezpośrednie przeniesienie apelatywu rodzaju męskiego.

¹⁹ Zob. В. М. Марков, *Историческая грамматика русского языка. Именное склонение*, Москва 1974, с. 10–11.

Шаболда : *шаболда* ‘gadula’ i *шабалда* ‘łobuz, niepoń, człowiek stracony’ oraz ‘gadula, łgarz’, Vasm.

Шестак : *шестак* ‘jeden z sześciu braci’, Dal.

Ширяй : *ширяй* ‘człowiek barczysty’, Dal.

Щоголь : *щеголь* ‘strojniś, modniś’, Dal.

V. Imiona od apelatywów, które na ogół nie oznaczały ludzi (użyte więc zostały w całym tego słowa znaczeniu metaforycznie):

Баран, Боран : *баран, боран* ‘baran’, SRJ.

Безделье : *безделье* ‘bezczynność, próżnowanie; drobnostka, błahostka; burda, świnstwo; wymysł’ SRJ.

Бык : *бык* ‘byk’, SRJ.

Волк : *волк* ‘wilk’ oraz ‘człowiek ponury, samotnik’, Dal.

Воробей : *воробей* ‘wróbel’, SRJ.

Ворон : *ворон* ‘kruk’, SRJ.

Ворох : *ворох* ‘kupa, sterta; mrowisko; trawa łąkowa, murawa’, Dal.

Ворса : *ворса* ‘meszek, włos’ i in. znac., SRJ.

Гагара : *гагара* ‘nur, łyska (ptaki wodne); człowiek o smagłej twarzy’ oraz ‘ten, kto się głupio śmieje, śmieszek’, Dal.

Горноста́й : *горноста́й* ‘gronostaj’, SRJ.

Гвоздь : *гвоздь* ‘gwóźdź (drewniany, żelazny)’, SRJ.

Деряга : *деряга* ‘widłak’, Dal; może jest to jednak imię sekundarne z *-ага*, por., *драти, деру* ‘drapać; drzeć, rwać; bić; chłostać; zdzierać; wyrwać’, SRJ, oraz ‘uciekać’, Vasm.

Домра : *домра* ‘muzyczny instrument strunowy’, SRJ.

Дунай : *дунай* ‘strumień, potok’, Vasm.

Ериш : *эриш* ‘jazgarz’, SRJ, także ‘rodzaj gwoździa’ oraz ‘krnąbrny, przekorny, kłótniwy człowiek’, Dal.

Жвало : *жвало* ‘gęba bezzębnych zwierząt oraz owadów’, Dal.

Жеребец : *жеребец* ‘ogier’, SRJ.

Жук : *жук* ‘żuk, chrząszcz’, SRJ.

Замятня : *замятня* ‘zamieć; zamieszanie, zamęt; wrzenie, zamieszki’, SRJ.

Зуб : *зуб* ‘ząb’, SRJ.

Зык : *зык* ‘dźwięk, huk; odgłos, echo; krzyk’, SRJ; por. również *зыка* ‘ten, kto głośno krzyczy, wydziera się; beksa’, Dal.

Камень : *камень* ‘kamień’, SRJ.

Капуста : *капуста* ‘kapusta’, SRJ.

Кика : *кика* ‘włosy na głowie; świąteczne kobiece nakrycie głowy’, por. też *кика* ‘słonecznik’, SRJ.

Кишка : *кишка* ‘kiszka, część przewodu pokarmowego’, por. też *кишки наливанье* – rodzaj kielbasy, SRJ.

Кобылка : *кобылка* ‘młoda kobyła’ i in. znac., SRJ.

Козел : *козёл* ‘koziol’ i in. znaczn., SRJ, także ‘głupawy, zadowolony z siebie frant’, Dal.

Комар : *комар* ‘komar’, SRJ.

Корамысл : *коромысл, корамысл* ‘nosidła’, SRJ.

Коровай : *коровай* ‘okrągły biały chleb; okrągły maślany pieróg z mąki pszenicznej’, SRJ.

Кот : *кот* ‘kot’, SRJ.

Кочень : *кочень* ‘główka kapusty’, SRJ.

Кусок : *кусок* ‘kawałek, kęsek; sztuka, bryłka, kawał’, SRJ.

Лебедь : *лебедь* ‘łabędź’, SRJ, także pieszczotliwe określenie, szczególnie młodej, ładnej kobiety, Dal.

Лисица : *лисица* ‘lis’, SRJ, por. również *лиса* jako ‘człowiek podstępny, chytry, spryciarz’, Dal.

Малга lub *Мальга* (zapisy bez *ь*) : *мальга* ‘okruch, odrobina; maleńkie owady; bardzo mała rybka’, Dal; może jednak jest to imię derywowane z *-га*, por. *малый, мал* ‘mały’, SRJ.

Мерин : *мерин* ‘wałach’, SRJ.

Мушка : *мушка* ‘muszka’, Dal.

Мышка : *мышка* ‘myszka’, SRJ.

Орех : *орех* ‘orzeczn’, SRJ.

Охота : *охота* ‘radość, wesele; dążenie, pragnienie; polowanie, łowy’, SRJ.

Ошурок : **ошурок*, por. *ошурки* l. mn. ‘pozostałości, resztki; skwarki’, Vasm., Dal.

Помин : *помин, поминок* ‘upominek’, Dal, *помин* ‘wspominanie, wspomnienie (kogoś, czegoś); wymienianie przez duchownego w czasie nabożeństwa imion zmarłych; modlitwa za spójność duszy’, Dal, Ożeg.

Потеха : *потеха* ‘zabawa, uciecha; polowanie, końskie galopy; zabawne zdarzenie, heca’, Dal.

Пятка : *пятка* ‘pięta’, Dal; może to być imię derywowane od *пятой* ‘piąty’.

Рогоза : *рогоза* albo *рагоза* (w zapisie nazwy możliwe jest zmieszanie *a* i *o* z powodu akania): *рогоза* ‘rogoża, plecionka z łyka, sitowia; worek z rogoży’, SRJ, *рогоза* i *рагоза* ‘pałka, rogoża (roślina błotna)’, Dal, por. też *рагоза* ‘wrogość, waśń’, SRJ, ‘człowiek kłótniwy, niezgodny’, Dal.

Рогозина : *рогозина* ‘plecionka, mata; tkanina workowa; wór, worek z rogoży’, SRJ.

Селезень : *селезень* ‘kaczor’, Dal.

Скрыль (zapis: *Скрыль*) : *скрыль* ‘szczapa, drzazga; kawałek chleba’, Vasm.

Скурат : *шкурат* ‘wyprawiona skóra’, Vasm., ‘skrawek starej skóry’, Dal; co do nagłosowego *с* por. *скурятный* ‘zrobiony ze skóry zwierzęcej (o odzieży)’, SRJ.

Слобода : *слобода* ‘niezależność, wolność, sytuacja człowieka wolnego’ i in. znaczn., SRJ.

Смородина : *смородина* ‘porzeczka’, SRJ.

Сокол : *сокол* ‘sokół’, SRJ, *сокол, соколик* – w zwrocie o odcieniu pieszczo-
tliwym – ‘mój miły, mój drogi’, Dal.

Суморок : *суморок* ‘przedświt, brzask; zmierzch; półmrok’, Dal.

Сыч : *сыч* ‘sowa’, Dal.

Торокан, Торакан : *таракан, торокан* ‘karaluch; prusak’, Vasm.

Третьяк : *третьяк* ‘trzyletnie zwierzę domowe’ i in. znac., Dal.

Тулуп : *тулуп* ‘kożuch’, Dal.

Улита : *улита, улитка* ‘ślimak’, Dal.

Хабар : *хабар* ‘duży gliniany garnek do kiszenia ogórków, kapusty’, por. też
хабар ‘łarówka’, Vasm.

Чиж : *чиж* ‘czyżyk’ i in. znac., Dal.

Чюча : *чюча* ‘cunnuś’, *чюча* także – obok częstszego *чучело* – ‘strach na wró-
ble, kukła’, Vasm.

Шадра : *шадра* ‘ospa, dzioby’, Vasm.

Шульга : *шульга* ‘lewa ręka’, Dal.

Шьишобар : *шьишобар* ‘oset’, Dal.

Щетина : *щетина* ‘szczecina, szczeć’, Dal.

Imiona w postaci przymiotników

Są to przymiotniki (a) i liczebniki porządkowe (b):

(a)*Буй* : *буй (буий)* ‘odważny; arogancki, zuchwały, dziki;’, ale por. też *буй*
rzecz. ‘głupiec; nawiedzony (obłąkaniec)’, SRJ.

Вялой : *вялый* ‘pozbawiony sił, ospały, ociężały’, SRJ.

Долгой : *долгий* ‘długi; wysokiego wzrostu’, SRJ.

Карий : *карий* ‘kasztanowy, kasztanowaty (o kolorze sierści, futra zwierząt,
o maści konia); piwny (o kolorze oczu)’, SRJ.

Кислый : *кислый* ‘kwaśny’, SRJ; por. też *показать кислый вид, кислую рожу*
‘okazać niezadowolenie’, Dal.

Кривой : *кривой* ‘krzywy, wygięty; jednooki, ślepy na jedno oko’, SRJ, także
‘kulawy’, Dal.

Нехорошей : *нехороший* ‘niegodny, niegodziwy; nieładny, nieurodziwy’,
SRJa.

Плохой : *плохой*, ‘mający jakąś wadę; słaby, chorowity’, SRJ.

Приезжей, Приезжой : *приезжий* w znac. rzecz. ‘przyjezdny’, SRJ.

Серой : *серый* ‘szary’, por. też *серый мужичок* ‘prosty, nieokrzesany chłop
(chłopek, wyrobnik)’, Dal.

Смирной : *смирный* ‘spokojny, cichy, łagodny’, SRJ.

Сухой : *сухой* ‘suchy; uschnięty; chudy; surowy, nieczuły, oschły’, Dal; bardzo
rzadkie chrzestne imię *Сухий* jest tu mało prawdopodobne.

Толстой : *толстый, толстой* ‘gruby’, Vasm.

Тонкой : *тонкий* ‘cienki; chudy, szczupły’, Srezn.

Удалой : *удалой* ‘śmiały, chwacki, a jednocześnie roztropny’, Dal.

(b) *Девятой* : *девятый*.

Первой : *первый*.

Пятой : *пятый*.

Семой : *сёмый, семой* ‘siódmy’, Vasm.

Четвертой : *четвертый*.

Jest też imię w formie prostej (rzeczownikowej) przymiotnika:

Курбат : *курбатый* ‘mały; niski i gruby’, Dal.

Imiona w postaci imiesłówów

Imiona te pochodzą od imiesłowu biernego czasu przeszłego na *-н-*:

Ждан : *ждан*, por. *ждати* ‘czekać; oczekiwać, spodziewać się’, SRJ.

Корепан : *корепан*, por. *корепать* ‘robić, wykonywać coś niezręcznie, niezgrabnie, byle jak’, *корепаться* ‘grymasić, kaprysić (zwykle o dziecku)’, Dal.

Милован : *милован*, por. *миловать* ‘okazywać współczucie, miłosierdzie; okazywać miłość, przychyłność; wspierać, pomagać’, SRJ, por. też *милован* ‘miły (komuś), wybrany, ukochany’, Dal.

Незнан : *незнан*, por. *не* i *знати* ‘znać (kogoś)’ i in. znac., SRJ, por. też przym. (ale pierwotnie był to imiesłów – uwaga moja, JS) *незнанный, незнаный* ‘niepoznany, nierozpoznany; nieznan’, ibidem.

Imiona derywowane słowotwórczo

Imiona derywowane w zbadanym materiale to przede wszystkim derywaty sufiksalne; ponadto są tutaj derywaty z formantem paradygmatycznym oraz bardzo nieliczne derywaty prefiksalne i jeden derywat z obocznością fonetyczną w funkcji formantu.

Derywaty z formantem paradygmatycznym

Бекет : *бекетать* (obok *бекать*) ‘beczeć (o owcy); mówić niedbale i niewyraźnie’, Dal.

Вальши : *вальшити* (obok *валошити*) ‘trzebić, kastrować’, por. *вальшенный* ‘wytrzebiony, wykastrowany’, SRJ.

Заряня : może *заряниться* ‘bawić się, gościć (u kogoś) do świtu’, Dal.

Коверя : pewnie od *коверкать* ‘psuć, łamać; źle, błędnie wymawiać’, SRJa.

Корзо : *корзатый* ‘dziobaty, niegładki’, SRJ, *корзоватый* ‘dziobaty’, Dal.

Кудро : *кудри* l. mn. ‘kędziory, kręcone włosy’, *кудрявый* ‘kędzierzawy’, SRJ, por. też *кудра* ‘figlarz, psotnik’, Dal.

Маля : *малый* ‘mały, nieduży’ i in. podob. znac., SRJ.

Олаша : *олашитъ* ‘hałasować, krzyczeć, niepokoić (innych)’, Dal (możliwe jest zmieszanie *o* i *a* w imieniu z powodu akania).

Оскак : *оскакать* < *обскакать* ‘objechać galopem, obieć w podskokach; wyprzedzić’, Dal, albo *оскакать* < *отскакать* ‘oddalać się, odchodzić; opuszczać, zostawiać; uciekać’, SRJ. Może jednak jest to przekształcone imię pochodzenia tureckiego *Аксак*²⁰.

Хона : *хонити* ‘chwycić; gryźć, kąsać’, Srezn.

Шевель : *шевелить* ‘dotykać, poruszać, ruszać; przetrząsać (siano); kraść; seplenić (nieprawidłowo wymawiać *ш*)’, *шевелиться* ‘ruszać się, poruszać się’, Dal.

Шемет, *Шеметь* : *шemetать*, *шemetиться* ‘próżnować, objąć się’, por. też *шemetнуться* (*куда*) ‘rzucić się’, Dal.

Ширя : *широкий* ‘szeroki’, Dal.

Przypomina powyższe formacje pod względem struktury imię *Клюво*, por. *клюв* ‘dziób’, a także ‘*клювый* ‘dobry, odpowiedni, ładny, piękny’, Dal.

Niejasną podstawę ma imię *Гавзо*, wątpliwy wydaje się związek z rzecz. *гавез* (który Dal podaje z pytajnikiem) ‘mnóstwo’, Dal.

Derywat z obocznością fonetyczną w funkcji formantu

Обрютя : *обрюта* ‘chorobliwie otyłe dziecko z nalaną twarzą; grube, niezgrabne szczenię lub inne młode zwierzę’, Dal. Funkcję formantu pełni oboczność fonetyczna, a ściślej mówiąc zmiękczenie ostatniej spółgłoski tematu (*m > m'*). Zmiękczenie to – mogło być ono wynikiem asymilacji na odległość – wносило akcent spieszczający.

Derywaty sufiksalne

Sufiksy *-ко* i *-ка*²¹

Баженко : *бажен* imieśl. bier. przesz. od *бажити* ‘chcieć, pragnąć’, Vasm., por. też *бажонный* ‘kochany, ukochany’, ibidem, oraz *баженный* ‘pieszczoch, rozpieszczony ulubieniec’, Dal.

Белко : *белый* ‘biały; jasny, płowy’ i in. znac., SRJ.

Бессонко : *бессонный* ‘czujny, baczny’, SRJ, oraz (w znac. rzecz.) ‘cierpiący na bezsenność’, SRJ.

²⁰ Imię to znajduje się w materiale opracowanym przez M. Wójtowicza, zob. idem *Древнерусская антропонимия XIV–XV вв. Северо-Восточная Русь*, Poznań 1986, s. 43.

²¹ Jest tu obszerny wybór przykładów z *-ко*, *-ка*.

Боско : *босой, босый* ‘bosy’ SRJ.

Булгачко : *булгак* ‘bunt, zamieszki’, СРЯ

Величко : *великий* ‘wielki, duży; wysoki, rosy; wybitny, sławny’, SRJ.

Горяинко : **горяин* < *горянин* pewnie ‘ktoś, kto mieszka wyżej, na wzgórzu’,
por. Vasm.

Гуляйко : *Гуляй* lub *гуляй*, zob. wyżej *Гуляй*.

Девятко : *девятый* ‘dziewiąty’, SRJ.

Дружинка : *Дружина* lub *дружина*, zob. wyżej.

Жданко : *Ждан* lub *ждан*, zob. wyżej *Ждан*.

Жилка : *жила* ‘żyła’, SRJ, także ‘chciwiec, dusigrosz, kanciarz’, Dal.

Злобка (może też *Злобка*) : *злоба* ‘wrogość, złość; nieszczęście, bieda’ i in.
znac., SRJ.

Истомка, Истомко : *Истома* lub *истома*, zob. wyżej *Истома*.

Козаринко, Казаринко : *Козарин* (etnonim), por. *Козаре* (strus. nazwa etniczna) ‘Chazarowie (lud turecki)’, Vasm.

Коско : *косой* ‘krzywy; zezowaty; kulawy’ por. też *коса* ‘warkocz’ oraz *коса* ‘kosa’, SRJ, por. również *кос* ‘szpak’, Dal.

Краско : *краса* ‘piękno, krasa’, SRJ.

Курбатко : *Курбат* lub *курбатый*, zob. wyżej *Курбат*.

Лобанко : *Лобан* lub *лобан*, zob. wyżej *Лобан*.

Меньшичко : *Меньшик* lub *меньшик*, zob. wyżej *Меньшик*.

Молчанко : *молчан* imiesł. bier. przesz. od *молчать* ‘milczeć; cierpliwie znosić’, SRJ, por. też *молчан* ‘pies, który gryzie po cichu, nie szczekając; pies gończy, który goni zwierzyne nie szczekając’, Dal.

Мороско : *мороз* ‘mróz’, por. też *морозить* ‘klamać’, Dal.

Найденко : *найден* ‘podrzutek, znajda’, SRJ.

Нежданко : *не* i *ждан*, zob. wyżej *Ждан*, por. też *нежданный* ‘nieoczekiwany’, Dal.

Незнанко : *Незнан* lub *незнан*, zob. wyżej *Незнан*.

Неклюдко : *не*, *клюдити* ‘mówić, powiedzieć (komuś); żartować, szydzić; po-błażać’, SRJ.

Нелюбка : *нелюб* (przym.) ‘niemiły (komuś), taki, który się nie podoba’, Dal, por. też *нелюбы* l. mn. i *нелюбие* ‘waśń, niezgoda, wrogość’, SRJ.

Ненашко : *не*, *наш* itd., zob. niżej *Ненаш* wśród derywatów prefiksalnych.

Нехорошко : *Нехорошей* lub *нехороший*, zob. wyżej *Нехорошей*.

Нечайко : *не*, *чайти* ‘oczekiwać; spodziewać się’, Srezn.

Новичко : *Новик* lub *новик*, zob. wyżej *Новик*.

Носко : *нос* ‘nos (ludzki lub część pyska zwierzęcia); dziób’ i in. znac., SRJ.

Огурко : *огурец, огурок* ‘ogórek’, SRJ, por. też *огурь* ‘próżniak, uparty leń; człowiek nieposłuszny’, Dal.

Поздячко : *Поздяк* lub *поздяк*, zob. wyżej *Поздяк*.

Познячко : *Позняк* lub *поздняк*, zob. wyżej *Позняк*.

Покидка lub *Покидко* : *покидок* ‘porzucone dziecko’, Dal, *покидату* ‘porzucić, pozostawiać kogoś bez pomocy’, SRJ.

Попко : *поп* ‘pop, ksiądz’.

Рагозка : *Рогоза* albo *рагоза* lub *рогоза*, zob. wyżej *Рогоза*.

Ратка : *рать* ‘wojna; bój, walka; waśń; przeciwnik, nieprzyjaciel’, *ратовати* ‘wojować, walczyć; prowadzić wojnę (przeciw komuś); być w nieprzyjaźni, prześladować’, SRJ; nazwa jest dwuznaczna, gdyż może również pochodzić od imienia dwuczłonowego *Ратмир*.

Рыжко : *рыжий* ‘rudy, ryży’, Dal.

Салтанко : *салтан*, *солтан* ‘tytuł władcy w Azji’, Srezn.

Смирька : *смирный* ‘spokojny, cichy, łagodny’, SRJ.

Старко : *старый* ‘stary; starszy’, SRJ.

Старостка : *староста* ‘starzec; szanowany i wpływowy członek społeczności, wybierany do prowadzenia spraw ogółu; przedstawiciel miejscowego wybieralnego samorządu’, SRJ.

Суботка : *субота*, *суббота* ‘sobota’, Dal.

Суворко : *сувор* ‘samotnik, mruk’, Dal.

Суетка : *суета* ‘marność, znikomość’ i in. znac., SRJ, *суета* też ‘ten, kto się miota, śpieszy; wiercipięta’, Dal.

Третьячко : *Третьяк* lub *третьяк*, zob. wyżej *Третьяк*.

Умко : *ум* ‘umysł, rozum’, SRJa.

Хирка : *хирый* ‘chory, słaby’, Dal.

Чюдинко : *Чудин* etnonim, por. *Чюдь* strus. nazwa ludności fińskiej.

Шаранко, *Шаранка* : *шаран* ‘zgodna z dawną tradycją nowogrodzką zbiorowa grabież, rabunek (każdy chwycił to, co mu wpadło w ręce)’, por. Dal.

Шестачко : *Шестак* lub *шестак*, zob. wyżej *Шестак*.

Niektóre, nieliczne imiona występują w zbadanych tekstach w przypadkach zależnych, trudno więc stwierdzić, czy mają formant *-ко* czy *-ок*, por.:

Коширко lub *Коширок* : *кошира* ‘zagroda dla owiec, koszara’, Dal.

Орешко lub *Орешек* : *орех* ‘orzeczek’ lub *орешек* ‘orzeszek’, SRJ, może to więc być imię utworzone w wyniku onimizacji.

Sufiks *-ага*

Тепляга : *теплый* ‘ciepły’, *теплить* ‘palić; nagrzewać’, *теплеть* ‘ocieplać się, nagrzewać się’, Dal.

Nazwę *Деряга* zob. wyżej wśród imion powstałych w wyniku onimizacji.

Sufiks *-yza*

Мастюга : *мастити* ‘smarować tłuszczem, natłuszczać’, *маститися* ‘namaszczać się’, SRJ; derywat może też pochodzić od wyrazu *мастер* ‘majster, mistrz; doświadczony, wprawny pracownik, rzemieślnik’, SRJ, tu por. *мастюк* od *мастер*, Vasm.

Sufiks *-ai*

Белай : *белый* ‘biały; jasny, płowy; czysty; wolny od feudalnych powinności’, SRJ (w omawianym imieniu jest sufiks *-ai* – poprzedzony miękkością spółgłoski).

Будай : może *буда* ‘szałas; zakład w lesie, np. smolarnia, i osada koło niego’, SRJ (chyba nie można też wykluczyć podstawowego *будити* ‘budzić’, SRJ, ze stwardnieniem spółgłoski miękkiej przed *-ai*).

Глазатай : *глазатый* ‘wielkooki; mający wyłupiaste oczy’, SRJ.

Мотай : *мотати* ‘męczyć, nużyć’, *мотатися* ‘chodzić tam i z powrotem; mieszkać byle jak i byle gdzie’, SRJ, *мотать* też ‘marnotrawić, trwonić’, Dal, zaś *мот* ‘marnotrawca, utracjusz’, SRJ.

Порывай : *порывать* ‘zrywać; rwać, boleć, ciągnąć; korcić (nieos.)’, Dal.

Sufiks *-ei*

Корей : *корити* ‘ganić, łajać, lżyć’, *коритися* ‘kłócić się, wymyślać sobie (nawzajem)’ SRJ.

Сычей : *сыч* ‘sowa’, Dal.

Sufiks *-yi*

Сыкуй : *сыкать, сыкнуть* ‘sykać, syknać, aby ktoś milczał’, Dal.

Sufiks *-ak*

Бутак : *реwnie* od *бут-*, por. *бутеть* ‘grubieć’, Dal, por. imię *Бута* (albo *Бут*)²².

Гомзяк, Хомзяк : *гомза* ‘pieniądze; sakiewka z pieniędzmi’, *гомзить* ‘oszczędzać, gromadzić’, Vasm.

Рудак : *рудой* ‘rudy, ryży’, *рудый* ‘krwawoczerwony’, por. też *руда* ‘krew’ i in. znac., Vasm.

Ушак : *ухо* (l. mn. *уши* – jest to forma dawnej l. podw.) ‘ucho’, Dal.

Худяк : *худой* ‘mający wady, ułomności; chudy, mizerny’, Dal.

²² Zob. T. Skulina, *Staroruskie...*, cz. 2, Wrocław 1974, s. 51, 153.

Sufiks *-ук*

Сычевик (zapisano: *Сычевык*) : *сычев-*, por. *сычевье гнездо* ‘gniazdo sowie’ oraz *сычевка* obelż. ‘zła baba, wiedźma’, Dal (prawdopodobnie ts. osoba w innym miejscu w źródle nazwana jest imieniem *Сычей*, zob. wyżej).

Sufiks *-ок*

Дурок : *дур-*, por. *дурной* ‘wrogi; grubiański; brzydki, szpetny’ oraz *дурак*, zob. wyżej *Дурак*; *о* w *Дурок* może jednak wynikać z akania – imię występuje w zapisie w dop. *Дурока Мелехина*, w Riaz. – tak więc może tu być imię *Дурак*.

Лошок : *лош-*, por. *лоша* (r. nij.) i *лошонок* ‘źrebię’, Dal, por. też *лоший* ‘zły, niedobry’, tamże; jest tutaj sufiks *-ок* <*-ек* (<*-ькѣ*).

Sufiks *-ука*

Тарабука : może *тарабарить* ‘raplać, klepać’, *тарабар* ‘gadula’, *тарабары* ‘gadanina, paplanina’, Vasm.

Sufiks *-ыка*

Бовыка, podstawa niejasna²³.

*Зворыка*²⁴ : pewnie *свора* ‘to, co łączy, mocuje; pętla, zapięcie, sznurek; sznur, na którym prowadzone są charty; psy na jednej smyczy’, SRJ; możliwa też bezpośrednio derywacja od czasownika, por. *верать* ‘wkładać, chować’, *вереть*, *завереть* ‘zamknąć’, por. również wyrazy pokrewne: oprócz *свора* także *вор* i *вора* ‘płot, ogrodzenie’, *обора* < **обвора* ‘sznurek do wiązania łapci’, Vasm.

Ходыка : *ходить* ‘chodzić; bywać (gdzieś)’, por. też *ходкий*, *ходкой* ‘szybki, mający lekki chód’, Dal.

Sufiks *-ел*

Рудел : *рудой* itd., zob. wyżej *Рудак*.

Шишел : może *шишать* ‘grzebać się, marudzić’, Vasm., por. też *шии* ‘kopa siana; szyszka; figa (którą się pokazuje)’; także *шии* ‘rozbójnik, włóczęga; diabeł’, ibidem.

²³ B. Hryniewicz-Adamskich łączy nazwę *Бовыка* z *бавить* ‘kontynuować, przedłużać; robić coś powoli’, Dal, SRNG, zob. idem *Антропонимия севера России конца XV–XVI века. Отпателлятивные имена и прозвища. III*, „Onomastica” 2010, nr 54, s. 179–216.

²⁴ Opieram się tutaj na analizie nazwy, przedstawionej przez T. Skulińę (w jego materiale jest to przezwisko z XIV w.), zob. *Staroruskie...*, cz. 2, Wrocław 1974, s. 129.

Sufiks -ан

Голан : голый ‘nagi, goły; biedny’, SRJ.

Сорокан : сорок ‘czterdzieści; jednostka obliczeniowa równa czterem dziesiątkom; jednostka obliczeniowa futer, worek zawierający czterdzieści sobolich futer’, SRJ; co do struktury antroponimu por. strus. imię *Полумторан*²⁵; możliwe także podstawowe *сорока* ‘sroka’, SRJ, tu por. stpol. imię *Wilkan*, a także kresowe (wschodniosłowiańskie) *Wołkan*.

Sufiks -ен

Руден : рудой itd., zob. wyżej *Рудак*.

Sufiks -ун

Шарун : шары l. mn. ‘duże, wybałuszone oczy’, Dal.

Sufiks -аня

Голаня : голый, zob. wyżej *Голан*.

Sufiks -уня

Пятуня : пятый ‘piąty’, SRJ.

Sufiks -ына

Добрына : добрый ‘dobry; zacny; czcigodny, sławny; niosący dobro, radość’, SRJ; nazwa jest dwuznaczna, gdyż może również pochodzić od niezachowanego imienia dwuczłonowego *Доброгость* czy *Доброслав*.

Sufiks -но

Шахно : шах ‘szach, władca Persji; szach (termin szachowy)’, także шах ‘kołek do suszenia sieci’, Vasm.

Sufiks -ас

Кубас : куб ‘kocioł destylacyjny’, *кубец*, *кубок* ‘puchar’, *кубик* ‘pucharek’, SRJ; por. też *кубастый* ‘wypukły’, ibidem (w tym wypadku *Кубас* byłby derywa-

²⁵ Ibidem, s. 60, 208.

tem z formantem paradygmatycznym); jest też *кубас* ‘spławik z korzenia drzewa, boja’, ibidem, tak więc *Кубас* może być również imieniem utworzonym w wyniku onimizacji.

Чюгас : *чуга* ‘wąski kaftan’, Srezn.

Sufiks *-yma*

Батума : *бат* ‘pałka; drewniany młotek; koryto (na paszę); dłubanka (rodzaj łodzi)’, Vasm.

Бачюта : pewnie *бача*, zob. wyżej *Бача*.

Милюта : *милий* ‘drogi; kochany’ oraz w znac. rzecz. ‘ukochany’, SRJ; nazwa jest dwuznaczna, gdyż może również pochodzić od niezachowanego imienia dwuczłonowego *Милонег* lub *Милослав*; w nazwie odnotowujemy zmiękczenie spółgłoski poprzedzającej sufiks.

Сманута : *смануть* i *сманить* ‘zełgać, okłamać’, Dal (w SRJ tylko *сманить* ‘zełgać, oszukać’).

Sufiks *-ex*

Зелех : *зелье* ‘trawa, roślina; przyprawa korzenna; zioła (napój)’ i in. znac., SRJ, por. także *зелье* w znac. ‘niegodziwiec’, Dal, oraz *зеленый* w znac. ‘nie-dojrzały’, SRJ.

Sufiks *-eц*

Буянец : *буян* ‘człowiek gwałtowny, grubianin, zabijaka’, Dal.

Голанец : *Голан*, zob. wyżej.

Жданец : *Ждан* lub *ждан*, zob. wyżej *Ждан*.

Любивец : *любивый* ‘kochający, pełen miłości; życzliwy’, SRJ, por. też *любивый*, *либивый* ‘chudy, wycieńczony’, ibidem.

Приснец : *присный* ‘rodzony (brat, syn)’, SRJ, ‘bliski człowiek’, Dal.

Сивец : *сивый* ‘siwy (o włosach, o maści konia)’, SRJ, por. też *сивец* ‘roślina *Nardus stricta*, bliźniczka psia trawka’, Dal, może to więc być imię utworzone w wyniku onimizacji (co jest tutaj mało prawdopodobne).

Sufiks *-ца*

Омельца (zapisy bez *ь*) : *омела* ‘jemioła’, SRJ; bardzo prawdopodobne jest tutaj imię chrzestne w podstawie: *Омельян* (<*Емельян/Емилиан*).

Sufiks -ица

Сивица : *сивый*, zob. wyżej *Сивец*.

Sufiks -иша

Ширша : *широкий*, zob. wyżej *Ширя*.

Sufiks -аи

Ушаи : *ухо, уши*, zob. wyżej *Ушак*.

Sufiks -аиша

Горяиша : *горети* ‘palić się, płonąć; błyszczeć, świecić się’, SRJ, por. też *горе* ‘nieszczęście, bieda; smutek, boleść’, ibidem; nazwa jest dwuznaczna, gdyż może również pochodzić od niezachowanego imienia dwuczłonowego *Горислав*.

Sufiks -иша

Новиша : *новый* ‘nowy’, *новой* ‘inny’, Dal.

Sufiks -уша

Латюша : może *латы* l. mn. i *лата* ‘zbroja’, por. też *лата* ‘zapłata’, *латка* ‘gliniany garnek, miska’, SRJ, oraz *латать* ‘naszywać łaty na odzież, łątać; pokrywać dach łatami (listwami drewnianymi)’, Dal.

Первуша : *первый* ‘pierwszy’, SRJ, jest też *первуша* ‘starsza córka, siostra’, Dal.

Sufiks -ыш

Дробыш : *дроб* ‘drobna cząsteczka’ i in. znac., SRJ, por. też *дробеть* ‘stawać się niezdecydowanym, bojaźliwym’, *дробный* ‘bojaźliwy, tchórzliwy’, Vasm.

Sufiksy złożone**Sufiks -анда**

Дуранда : *дур-*, zob. wyżej *Дурок* oraz *Дурак*.

Sufiks *-айко*

Беляйко : *белый*, zob. wyżej *Белый*.

Будайко : *буда* itd., zob. wyżej *Будай*.

Ворьтайко, podstawa niejasna.

Докучайко : *докучать* ‘natarczywie prosić, naprzykrzać się; dokuczać, niepokoić’, SRJ.

Sufiks *-ейко* (< *-ѣйко*)

Горейко : *горети* itd., nazwa dwuznaczna, zob. wyżej *Горяша*.

Поздейко : *поздितися* ‘zwlekać, opóźniać się (z czymś)’, *поздети* ‘opóźniać się, różno dojrzewać (o zbożach)’, *позде* ‘późno; późno wieczorem’, SRJ, oraz *поздать* ‘spóźnić się’, Dal.

Харзейко (przykład z Obon., gdzie *и* często oznacza etymologiczne *ѣ*) : *харзить*, *харзиться* ‘być zarozumiałym, niecierpliwieć się i złościć’, Vasm.

Хотейко : *хотеть* ‘chcieć’, Srezn.; nazwa jest dwuznaczna, gdyż może również pochodzić od niezachowanego imienia dwuczłonowego *Хотьвум* (lub innego z *Хот-*).

Sufiks *-анко*

Грибанко : *грибы* l. mn. ‘wargi’, Dal.

Лопанко : *лопать* ‘jeść dużo, łapczywie, żreć’, Dal, por. też *лопа* ‘żarłok; kłamczuch, gaduła’, ibidem.

Поздянко : *поздितися* itd., zob. wyżej *Поздейко*.

Nie można wykluczyć, że w dwóch ostatnich derywatach sufiks ma miękkie *-н’*.

Sufiks *-анько*

Друганько : *друг* ‘przyjaciel; kolega, towarzysz’, SRJ.

Sufiks *-инко*

Другинко : *друг*, zob. wyżej *Друганько*, odnośnie do struktury por. też *другиня* ‘przyjaciółka, koleżanka’, SRJ.

Sufiks *-унька*

Пятунька (może też *Пятунько*; częściej w zapisach bez *ь*) : *пятый*, zob. wyżej *Пятуня*.

Sufiks -утка

Милютка : *мильй* itd., nazwa dwuznaczna, zob. wyżej *Милюта*.

Sufiks -ачко

Позячко : *позеть* ‘popatrzyć, pogapić się’, Dal; może jednak jest tu *Позячко* zamiast *Поздячко*, zob. wyżej *Поздяк*.

Ушачко : *ухо*, zob. wyżej *Ушак*.

Худячко : *худой*, zob. wyżej *Худяк*.

Sufiksy -ушко, -ушка

Марнишко : może *марный* ‘próżny, daremny’, Vasm.

Третшка – pewnie zamiast *Третишка*, wówczas od *третий*.

Sufiksy -ушко, -ушка

Милюшка : *мильй* itd., nazwa dwuznaczna, zob. wyżej *Милюта*.

Пятушко : *пятый*, zob. wyżej *Пятуня*.

Derywaty prefiksalne

Włączyłem tutaj trzy derywaty z partykułą negatywną *не* w funkcji przedrostka. Derywaty te oparte są na schematach dawnych imion dwuczłonowych, ale wykazują silny związek ze słownictwem apelatywnym:

Недияк : *не, дяк*, zob. wyżej *Дьяк*.

Ненаш : *не, наш*, ale por. też *ненаш* ‘czart, bies’, Dal, tak więc imię może być nazwą utworzoną w wyniku onimizacji.

Нератай : *не, ратай* ‘rolnik, oracz’, SRJ.

Złożenia

Вислоух : *вислый* ‘obwisły, zwisający’, SRJ, oraz *ухо* ‘ucho’.

Чертолом : *черт* ‘diabeł, czart’ oraz *ломати* i *ломити* ‘łamać, burzyć, rujnować; męczyć, dręczyć, okaleczać, ranić’ i in. znac., SRJ, *ломити* także ‘poddawać torturom poprzez łamanie kołem’, ibidem.

Шемяк : **шимьяка*, por. strus. *шия, шея* ‘szyja’, Srezn., *мяти* ‘ściskać’, SRJ (i sufiks *-ак/-ака*) dosł. ‘ten, kto mnie (ściska) szyję drugiemu, zabijaka’²⁶. Co do struktury por. *ши-ворот* oraz *кожемяка*.

²⁶ Pochodzenie imienia *Шемяка* wyjaśnił O. N. Trubaczow, zob. O. N. Трубацев, *Из материалов для этимологического словаря фамилий России (Русские фамилии и фамилии, бытующие в России)*, [в:] *Этимология* 1966, Москва 1968, с. 53.

Nazwy *Сухонос* nie mogą uznać za imię, gdyż jej nosiciela raz co prawda zapisano właśnie jako *Сухонос* (w Obon.), ale raz jako *Гридка Сухонос* (pierwszy zapis tej osoby w Obon). Omawiany antroponim traktuję jako przezwisko.

Podsumowanie

Wśród imion odapelatywnych ludności chłopskiej w XVI w. nazw derywowanych słowotwórczo jest mniej więcej tyle samo, co nazw powstałych w wyniku onimizacji – około 200. Imiona derywowane to głównie derywaty sufiksalne, poza tym odnotowałem derywaty z formantem paradygmatycznym (koło piętnastu), trzy derywaty prefiksalne (z partykułą *he*) oraz jeden derywat z obocznością fonetyczną w funkcji formantu. Zasób formantów słowotwórczych wśród sufiksalnie derywowanych imion odapelatywnych jest dość zróżnicowany, lecz nie bogatszy (a wręcz skromniejszy) od zestawu formantów derywatów od imion chrześcijańskich²⁷. Jest to zrozumiałe zważywszy chociażby dużo mniejsze rozpowszechnienie imion niechrześcijańskich w porównaniu z chrześcijańskimi w XVI w. Najczęściej notowane sufiksy imion odapelatywnych derywowanych to, podobnie jak w wypadku imion chrześcijańskich, *-ко* i *-ка*. Dodajmy, że są to jedyne rozpowszechnione sufiksy imion odapelatywnych. Nieliczną grupę w porównaniu z imionami chrześcijańskimi tworzą sufiksy z podstawowym *-и*; są to najczęściej *-и* i *-иша* poprzedzone samogłoską. Tylko w pojedynczym przykładzie odnotowałem sufiks zawierający *-x* (*Зелех*). Dość wyraźnie natomiast zaznaczają swoją obecność sufiksy z *-j-* (*-ай*, *-ей*, *-уй*, *-айко*, *-ейко*). Formanty niewystępujące wśród derywatów od imion chrześcijańskich w zbadanym materiale XVI w., a odnotowane w imionach odapelatywnych derywowanych to: *-ун*, *-аня*, *-ына* (jeżeli *Добрына* nie pochodzi od imienia dwuczłonowego), *-ас*, *-ца* (jeżeli *Омельца* nie pochodzi od imienia chrześcijańskiego), *-анда*²⁸, *-аша*, *-иша* oraz *-анко*, *-инко*. Są to jednak formanty (warianty formantów) bardzo rzadkie: prawie wszystkie reprezentowane są przez pojedyncze przykłady.

Należy jeszcze wspomnieć o formach bezsufiksalnych na *-о* (umieściłem je wśród derywatów z formantem paradygmatycznym). Występują one na terenach północno-zachodnio-rosyjskich – w materiałach z okręgu szełońskiego i oboneckiego (ziemia nowogrodzka) oraz powiatu Toropiec, por. *Корзо*, *Кудро*, *Клюво*. Cztery podobne formy na *-о* od tematów skróconych imion chrześcijańskich odnotowałem swego czasu w materiale z okręgu szełońskiego ziemi nowogrodzkiej: *Купро*, *Чюпро*, *Максо* i *Перхо*²⁹.

²⁷ Tu i niżej por. J. Sosnowski, *Imiennictwo...*, s. 41–105, oraz idem *Słowotwórstwo...*, s. 143–165.

²⁸ Warto zauważyć, że wśród imion chrześcijańskich odnotowałem obecność formantu *-да* (*Гаерида*, *Ванда*), zob. J. Sosnowski, *Imiennictwo...*, s. 87–88, *Słowotwórstwo...*, s. 147.

²⁹ Zob. J. Sosnowski, *Imiennictwo...*, s. 51, 103, oraz *Słowotwórstwo...*, s. 146, 157, 161–163.

Objaśnienia skrótów

Dal. – *Толковый словарь живого великорусского языка В. Даля*, 3-е изд., ред. И. А. Бодуэн-де-Куртенэ, т. 1 – 4, Санкт-Петербург – Москва 1903–1908.

Obop. – *Книга 1563 года (Обонежской пятиине Заонежской половине Андрея Лихачева 7074 году)*, [в:] *Писцовые книги Обонежской пятины 1496 и 1563 гг.*, Ленинград 1930, с. 57 и след.

Ożeg. – С. И. Ожегов и Н. Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка*, 4-е изд., Москва 1997.

Niż. – *Нижегородская дозорная книга 1588 г. дворцовым селам и деревням*, [в:] Г. Н. Анпилов, *Нижегородские документы XVI века (1588–1600 гг.)*, Москва 1977, с. 5 и след.; *Царские грамоты и Память Поместного приказа конца XVI в. о земельном пожаловании и крестьянах*, [в:] Г. Н. Анпилов, *Нижегородские документы...*, с. 77 и след.

Riaz. – *Писцовые книги Рязанского края XVI и XVII вв.*, т. 1, вып. 1–2 (wykorzystano materiał szesnastowieczny).

Ruz. – *Сотная грамота с рузских книг писцов Григория Степановича Пильмова и Андрея Никитича Сабурова на монастырские села и леревни Рузского у.*, [в:] *Акты феодального землевладения и хозяйства*, ч. 2, Москва 1956, с. 365 и след.

Srezn. – И. И. Срезневский, *Словарь древнерусского языка. Репринтное издание*, т. 3, ч. 1 и 2. Москва 1989.

SRJ – *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, ред. С. Г. Бархударов, вып. 1 и след., Москва 1975 и след.

SRJa – *Словарь русского языка в четырех томах*, ред. А. П. Евгеньева, т. 1–4, Москва 1981–1984.

SRNG – *Словарь русских народных говоров*, составил Ф. П. Филин, вып. 1 и след., Москва–Ленинград 1965 и след.

Szeł. – *Переписная книга Шелонской пятины 1539 года*, [в:] *Новгородские писцовые книги изданные Археографическою Комиссиею*, т. 4, Санктпетербург 1886, столб. 237 и след. (materiał z powiatów: Nowogród, Stara Russa i Porchów).

Tor. – *Торопецкая книга 1540 года*, [в:] *Археографический ежегодник за 1963 год*, Москва 1964, с. 277 и след. (wykorzystany materiał znajduje się na ss. 288–317).

Vasm. – М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т. 1–4, Москва 1986–1987.

Pozostałe skróty

bier. – bierny
 dop. – dopełniacz
 dosł. – dosłownie
 imieśl. – imiesłów
 in. – inny
 l. mn. – liczba mnoga
 l. podw. – liczba podwójna
 nieos. – czasownik w formie nieosobowej
 obelż. – obelżywy
 podob. – podobny
 por. – porównaj
 przesz. – czas przeszły
 przym. – przymiotnik
 r. nij. – rodzaj nijaki
 rzecz. – rzeczownik
 stpol. – staropolski
 strus. – staroruski
 ts. – ten sam
 znacz. – znaczenie
 zob. – zobacz

SUMMARY

Appellative Personal Names in the Russian Language in the 16th century

The main aim of the article is to show the ways of forming appellative male names among peasants in Muscovy. The material comes from the 16th century Russian tax registers. In the introductory part of the article, the multi-level system of naming conventions is shortly described (one- and multi-level names) as well as the share of non Christian names, so mainly appellative peasant names in the 16th century. Two-level names dominate: the first part is the name (Christian or non Christian), and the second, most frequently, patronymic, eg. *Foma Zaxarov*, *Žuk Ivanov*. The percentage share of personal names including non Christian names rises from 3% up to 16% of all male personal names in all the researched books.

Appellative formations, from the point of view how they are derived, are divided into: 1) names formed as a result of onymization (*Volk* : *volk* ‘wolf’ and ‘grim man, loner’), 2) names derived by word-formation (*Rudak* : *rudoj* ‘red-haired, ginger-haired’, *Smanuta* :

smanut', *smanit'* 'to lie') and 3) compounds (only three names; *Visloux* : *vislyj* 'drooping, sagging' and *uxo* 'ear'). In the researched material the number of names formed by onymization is slightly higher than the number of names derived by word-formation, the latter being mainly suffixal derivatives. Apart from that, I have also noted derivatives with paradigmatic formant, three prefix derivatives (with particle *ne-* as a prefix) and one derivative with phonetic alternation functioning as a formant. The most frequently noted suffixes, similarly to derivatives from Christian names in the 16th century, are *-ko* and *-ka* (*Zlobka* : *zloba* 'hostility, anger; misfortune'). These are the only widely spread suffixes of appellative names in the researched material. Among the other ones quite frequently found are suffixes with *-j*: *-aj*, *-ej*, *-uj*, *-ajko*, *-ejko* (eg. *Beljaj* : *belyj* 'white, bright, fawn', *Pozdejko* : *pozdat* 'to be late').